

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на **Анна Делчева Кълцева**,

докторант по Социална философия

към Катедра „Философски и политически науки“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“ –
Благоевград,

на тема: ***Теософски алтернативи на рисковото общество***

за присъждане на образователната и научна степен **Доктор**

в професионално направление **2.3. Философия**

по научната специалност – **Социална философия**

от доц. д-р Силвия Кръстева

Дисертационният труд на Анна Кълцева представлява завършено и задълбочено построено и по структура, и по обхват и извеждане на тезите изследване. Разгърнато е в пълния мащаб на обема, заложен за дисертация. Развито е в планирането и проблемността на предмета, целите и задачите, в разгръщането и аргументирането им, за да завърши с тяхното разрешаване и демонстриране. Ще отлича две за мен важни и ценни характеристики на предложеното дисертационно изследване. На първо място ще отбележа безспорната актуалност на конституираното и разгърнато тематично поле и на проблемния кръг от повдигнати въпроси и търсени решения. Общата идейна насока на дисертацията цели изясняването на актуалната световна ситуация и на намирането на надеждни инструменти на анализ и синопсис, които да регистрират състоянието на социалните и духовните процеси, които мощно превземат и ръководят живота ни днес. Констатацията е за кризисна, „рискова“ ситуация – върху анализа на У. Бек, едновременно глобализираща човечеството на всички равнища, но и ситуация на тотално загубена ценностна система, на хаос и липса на духовни ориентири. В това е големият патос на дисертацията – да се намери верният път за ново духовно изграждане и подем на човечеството, към „формиране на общество на мир, стабилност, сигурност и разбирателство“.

На второ място дисертацията изгражда едно интересно и провокативно поле, в което да се поставят за разглеждане две различни концепции, различни като теоретична и тематична насоченост: теософското учение на Е. Блаватска и футуристичната концепция за Рисковото общество на У. Бек. Само по себе си това успоредяване има новаторски характер и дава възможност на Анна Кълцева да търси нестандартни решения на поставените изследователски проблеми.

Анна Кълцева е докторант към Катедра „Философски и политически науки“, Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“. По време на своята докторантура е осъществила участие с доклади в престижни научни форуми и е реализирала надхвърлящ достатъчните за влизане в защита брой публикации. Прави впечатление нейният богат професионален опит в сферата на журналистиката и работата с подготовката на проекти, което е дало и отличните езикови и понятийни параметри на представения за защита дисертационен труд.

Дисертацията е в обем от 215 страници, изградена е от увод, четири глави, заключение, литература, приложение. Литературата наброява 164 източника, от които цитирани в текста са 130, източниците са на български, английски и руски език. В увода Анна Кълцева привежда своите основания за изследването на двете приложени концепции: теософската доктрина на Е. Блаватска и рисковото общество на У. Бек с цел да се разгърне социално-философският анализ на съвременните проблеми на глобализацията се свят и спрямо констатираните резултати на този анализ да се оформят алтернативи, решения за преодоляване на всеобщата световна криза и за проектиране на целокупната съвременна ситуация в перспективата за бъдещето и бъдещото развитие на глобалната цивилизация. Докторантката демонстрира отлично познаване на тези две концепции, на основните теоретични източници, в хода на четирите глави на дисертацията ги полага на философска и научна теоретична основа. Отличната и детайлна работа с централните източници на изследването е съпроводена и от точно и коректно прилагане на богатата база от вторични философски концепции, като тук трябва да се подчертае отличното познаване на индийските религиозно-философски схващания и основни източници.

Първата глава съзнателно разработва в още по-широк кръг от въпроси и проблеми основанията за предприемането на изследването и за неговото реализиране като взаимен диалог на двете теоретични концепции на Е. Блаватска и У. Бек. Анна Кълцева посочва констатираната недостатъчната изследователска работа върху двете концепции в българските философски и общохуманитарни изследвания. Прави подробен преглед на създаването на теософското учение на Е. Блаватска, като детайлно е изяснен въпросът за критиките към това учение. Полага и неговата новост и оригиналност от гледна точка на научните парадигми от началото на 20 век и до второто десетилетие на 21 век, като констатира вече от гледната точка на изминалото време и на динамиката в научната теория, особено за водещите концепции в теоретичната физика и за съвременната космология, че „Тайната доктрина“ на Е. Блаватска свързва западната и източната

мисловност и така предлага нов възглед за Вселената и нейните универсални закономерности. А. Кълцева изразява категорично тази необходимост „разпокъсаната, атомистична мисъл“ да се снабди с „нова парадигма за реалността и човека“ (с. 31). Тази нова парадигма идва от самия контекст на научното знание, като едно „мета-научно“ (с. 31) знание, което да обхване и синтезира и дълговековният произход на знанието и прозренията за всеобщите закони на света, идващи от дълбоката древност.

Освен като обрат в знанието и към цялостното му обхващане през древността до днес, тази нова парадигма носи и прозрения и води към решения за съвременното състояние на човека. Ето това е точката, постоянната линия, която свързва двете концепции в дисертацията. Както посочва А. Кълцева, У. Бек констатира криза и заплахи за самото съществуване на човека и на природния свят в резултат от климатичните и постиндустриалните засилени темпове на развитие, но в самата си основа това е процес на тотална липса на смисъл и основания за съществуването на човека. Защото в темпа на техническия прогрес и потреблението е изгубена връзката с духовната страна на човека. А това води до нов и все по-засилващ се процес на индивидуализиране на човека, на изява на неговата уникалност и на търсене на духовно самоусъвършенстване. Ето това според Анна Кълцева дава още едно основание да се разгледа в цялост теософската доктрина на Е. Блаватска.

Втората глава на дисертацията осъществява детайлен и структуриран преглед на метафизичната концепция на Е. Блаватска за космогенезиса и антропогенезиса на Вселената и човека. Тук А. Кълцева е положила сериозен труд да систематизира и да подреди и изведе основните тези на Е. Блаватска. В резултат се е получило едно стегнато, подредено изложение, което представя самостоятелна метафизична и теоретична доктрина за света и за произхода на човека, основана върху основни концепти и идеи от древните текстове, основно от индийската религиозна и светогледна философия. Чудесно изяснен е централният тезис на теософската доктрина на Е. Блаватска – за Абсолюта, още Единна реалност, „Безкоренен корен на всичко“, Абсолютна причина. А. Кълцева последователно развива сложното и разпластено негово разгръщане в елементи и състояния, но изяснявайки го според основни параметри на метафизическата същност, дадени и в западната мисловност и даже с това деление надхвърлящи собствените иманентни състояния и отношения в мисленето на една такава последна и все-основаваща същност-свръхреалност. Абсолютът е в своето първично състояние все-единен, чисто *ноуменален*, едно свръх-битие, чиято характеристика така е „не-битие“, вечен и неизменен, всичко-съдържащ като ноумени, *не-антропоморфен* в тази своя най-

първична природа. Този Абсолют се разгръща към реализирането на световното пространство и материя, за да породи всичко конкретно съществуващо – вече като феномени на света. Реализира се като дух и творческа сила, която се обединява с пространството, първата материя на света, и така се поражда света, като „духо-материя“. Спецификата на тази основа на съществуващото е в нейното постоянно произлизане от Абсолюта, което обаче я предназначаваше да постигне Абсолюта и затова се реализира като *еволуция*, непрестанно движение и покой на Единната реалност, в тази еволюция всичко феноменално се реализира отново и отново към своето най-висше състояние: „с крайна цел тъждественост и пребиваване в Абсолюта“ (с. 61). А. Кълцева подробно представя монадичността, триадичността на разгръщането на Абсолюта и „седмичността“ на неговата еволюция. Детайлно е проследена и доктрината на Е. Блаватска за антропогенезиса, като е обоснована първичността на съзнанието и самосъзнанието като метафизическа инстанция на човешкото, но и на света, и като основа за реализирането на „висшата част“ в човека, оттук и виждането на човека като „искра на Абсолюта“, като безусловно свързан с вечната и неизменна природа на Абсолюта и предначен в своята еволюция да реализира тази своя основност и божественост/абсолютност. Всичко разгърнато дотук демонстрира теорията на Е. Блаватска наистина като самостоятелна метафизическа доктрина, която ако беше развита с понятийния инструментариум на философската теория, би се възприела като самостоятелно философско учение. Несъмнена обаче е заслугата на Анна Кълцева за това представяне на учението на Е. Блаватска и това доказва изразеното отношение на А. Кълцева към теософската доктрина като оригинално учение в синтеза на религия, философия и наука.

Третата глава въвежда детайлно в концепцията за риска и рисковото общество като нова теория за съвременното състояние на човешката цивилизация. И тук са подбрани автори, които допринасят за раждането на тази теория, което подчертава търсенето на А. Кълцева да изведе на преден план теория с несъмнен рефлексивен характер: да отговори на въпроса докъде сме стигнали в развитието ни днес, как да намерим гледната точка, която да ни проясни актуалната ситуация и да покаже пред какво сме изправени. В интерес на систематичността на изследването А. Кълцева представя генезиса на понятието „риск“ през основни концепции от 20 и 21 век, такива на М. Вебер, Е. Фром, Х. Ортега-и-Гасет, А. Тофлър. Представя преобразуването на понятието „риск“ от икономическо към социологически ориентирано понятие, което да отрази „динамичните, мобилизационни сили в обществото, желаещо само да определя бъдещето си“ (с. 115). Но фундаменталната посока на създаването на концепцията за

рисковото общество е нуждата да се опише и анализира живота в глобалната епоха, в която светът навлиза от 90-те години на 20 век към първите десетилетия на 21 век. Рисковото общество е „световно“ общество, то обхваща в един социален феномен цялото човечество. С това и според У. Бек започва новият процес на глобализиране, на една човешка цивилизация вече в „планетарен глобален мащаб“ (с. 123). Това дава съдържателни измерения на нашето време: „късна модерност“, „втора модерност“, „глобализиран свят“. А. Кълцева систематизира и преглежда основните тези на концепцията за рисковото общество с противоречивите феномени и белези на тази нова световна ситуация. От една страна се разгръща тоталното пазарно потребление и стремеж към нови и нови материални придобивки, но то свидетелства за повишения статус на живот и материални възможности на огромна част от съвременното човечество. Неспирното производство, подкрепено от научно-техническите постижения, води до екологична криза със застрашителни размери. Тъкмо това обаче отключва същинския нов процес в дълбината на световното общество: необходимостта от реакция на риска и несигурността и поява на едно ново съзнание. Това са и положителните тенденции в рисковото общество, те се обобщават с новата роля и самовъзприемане на човека в глобализиращото се общество. Той държи на своята индивидуалност: да е „автор на своя живот, творец на своята идентичност“ (с. 127), негова цел става собственото му самоусъвършенстване физическо, психическо и морално“ (с. 138), „лично духовно развитие и себеосъзнаване на своята уникалност в отговор на въпроса „кой съм аз“ (с. 140). Това е и отговор в констатирания „упадък на ценностите“, тотална липса на ценностна система и оттам на духовната криза в постиндустриалното общество. А. Кълцева детайлно развива и феномена на новата „рефлексивност“, особено характерна според У. Бек за човека от късната модерност, в нивата на семейна, социална, културна, политическа рефлексивност. Появява се ново „космополитно съзнание“, с феномена на „едно плуралистично, световно гражданство“ (с. 151). Всичко това демонстрира направената от А. Кълцева констатация, че човекът от Втората модерност „е надмогнал безличното съществуване на човека-маса“ (с. 152) и сам трябва да изведе целите, идеалите и ценностите на своето съществуване в „условията на творческа несигурност на свободата“ (с. 153) и в своята нова роля като част от общочовешката цивилизация.

В четвъртата глава на дисертационното изследване Анна Кълцева извежда самостоятелните решения и синтезира, сближава и обобщава проекциите на двете концепции за една цялостна визия за алтернативите пред съвременния човек във върната и същностна посока към „духовно и морално усъвършенстване“, за изграждане на

глобално съзнание, основано на индивидуалността на всеки, за единство на човека с природата и космоса – за търсене и инициране на „промяната“ в световното общество. Това трябва да е постижение на „висока нравственост и духовност“ (с. 155), но като истински конкретен и изпълним кодекс за всеки човек. Според А. Кълцева в сравнение с досегашните етически и антропологически учения теософията дава най-конкретна визия за този нов облик на човека, като предлага и онтологическо тълкуване и гаранция за реализирането на висшето у човека. Защото гледа на човека като на част от Абсолюта, проектира го в една безкрайна еволюция към реализиране на висшето, заложено у него, залага нови ценности: на единството, на братството и общността на всички хора, на милосърдието и отговорността към другия и към природата, с огромно внимание към духовността и нейното съзряване и развитие, ценности, които да се дадат като общочовешки идеали и да се приемат от всеки във всяка негова „мисъл, действие, чувство, дума“ (с. 192) и така залага промяната единствено и в нейното начало от самия човек, от неговата лична промяна и личностно развитие.

Нямам съвместни публикации с докторантката. Авторефератът съответства на дисертацията. Приносите са по-общо формулирани и са демонстрирани в хода на изследването.

В заключение, дисертацията на Анна Делчева Кълцева на тема *„Теософски алтернативи на рисковото общество“* представлява задълбочено и проведено в богати теоретични аспекти по тематиката изследване, предлага систематичен и изработен самостоятелно преглед и новаторски синтез на две концепции – тематично различни, но обвързани от търсенето на актуален и дълбок разрез на съвременната ситуация. Предлага и решение на особено наболелия и важен въпрос за изграждането на съвременния духовен и ценностен хоризонт в условията на създаване на новия феномен на цялото човечество като единна общност и на планетарната цивилизация. Предвид посоченото ще гласувам „ЗА“ присъждането на образователната и научна степен „**доктор**“ на Анна Делчева Кълцева за нейната дисертация и категорично препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват „ЗА“ присъждането на образователната и научна степен „**доктор**“ на Анна Делчева Кълцева за нейната дисертация на тема: ***Теософски алтернативи на рисковото общество*** по научната специалност – **Социална философия** в професионално направление **2.3. Философия**.

Благоевград, 16.11.2020 г.

Доц. д-р Силвия Кръстева